

GELENEKSEL HASTA BAKIMI UYGULAMALARI x

Scher (YALIN) ERGÜNEY xx

ÖZET:

Araştırma, Erzurum ili Pasinler ilçesi Köprüköy bucağında yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda, araştırma kapsamına giren deneklerin menstruasyon dışındaki kanamalarda, idrarda kan görüldüğünde, baş ve mide ağrısında, diarede, konstipasyonda, parazitte, ödemi ve ateşi olan kişide yapılan uygulamalar dışındaki tüm uygulamalarda büyük ölçüde geleneksel kültürün etkisi altında kaldığı görülmüştür. Yaş, eğitim ve aile yapısının uygulamaların geleneksel yada çağdaş olmasına genel olarak etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sağlık alanında geleneksel inanç ve uygulamalar pek çok bakımdan çağdaş tıpla çatışmaktadır. Bu çatışmanın temelinde hastalığı oluşturacak nedenlere ilişkin inanç ve uygulamalar yatmaktadır (3).

Birçok toplumda hastalık nedeninin açıklanmasında nazar büyü, sihir, çarpılma gibi olağanüstü, mistik anlayışlar rol oynamaktadır.

Oysa çağdaş tıp, hastalıkların mikroorganizma, genetik faktörler, hazırlayıcı faktörler gibi nedenlerle ortaya çıktığını kabul etmektedir (3,21).

Geleneksel uygulamalar ile hastalığın iyileşme süreci uzayacak ve bireyin sağlığına kavuşması gecikecek yada engellenecektir.

Sağlık ekibinin bir üyesi olarak hemşire, hasta ya da sağlıklı bireylerle sık sık, yüz yüze iletişime girer. Bu nedenle, hemşire bireylerin sağlık gereksinimlerini diğer sağlık ekibi üyelerinden daha kolay saptayabilme olanağına sahiptir (13).

Bir toplumda, halkın sağlıkla ilgili yanlış uygulamalarını değiştirmek isteyen sağlık personelinin başarılı olabilmesi için, çalıştığı yerdeki toplumun sağlık konusunda bilgi, inanç ve uygulamalarını bilmesi gerekir. Bu geleneksel uygulamaların neler olduğunun her yörde saptanması gerekli önlemlerin alınması, halkın sağlığının korunması ve geliştirilmesi yönünde önemli katkılar getirecektir. O halde sağlık eğitimi yapma durumunda olan hemşire, geleneksel uygulamaları gözlemle-

x Bu araştırma 1988 yılında Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü tarafından bilim uzmanlığı tezi olarak kabul edilmiştir.

xx Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu İç Hastalıkları Hemşireliği Öğretim Görevlisi

yip, kullanılış sıklığını saptamalı ve sağlığı olumlu yönde etkileyen uygulamaları desteklemeli, olumsuzların zararlarını halkın anlayabileceği şekilde anlatılmalıdır.

AMAÇ:

Araştırma, Erzurum ili Pasinler ilçesi, Köprüköy bucağında kanama, baş, mide ve karın ağrısı, diare ve konstipasyon, barsak paraziti, ödem, ateş, öksürük, sarılık, bayılma, felç, hipertansiyon, yanık, kırık ve çıkık gibi sık rastlanan sorunlarda hasta bakımı uygulamalarını saptamak amacıyla yapılmıştır.

MATERYAL VE METOD

Araştırma, Köprüköy sağlık ocağına bağlı merkez nüfus üzerinde yapılmıştır. Ev halkı tesbit fişlerine birer numara verilmiş, rastgele sayılar tablosu kullanılarak 100 hane belirlenmiştir. Veri toplamada anket formu kullanılmıştır. Veriler ortalama yüzdelik ve ki-kare önemlilik testi ile değerlendirilmiştir (19).

BUGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma kapsamına giren deneklerin yaş ortalaması 55,3 dür. En küçük denek 18, en yaşlı denek 75 yaşındadır.

Deneklerin eğitim durumuna bakıldığında % 83 deneğin okuma yazma bilmedikleri saptanmıştır.

Deneklerin %68'i geniş, % 32'si çekirdek aileye sahiptir.

Tablo 1. Burnu Kanayan Kişiye Yapılan Uygulamalar

Uygulamalar	% (=sayı)
Geleneksel	92
.Burnuna tuzlu su veririm	4
.Sırtüstü yatırım	26
.Burnuna tuzlu su verir, sırtüstü yatırırım	7
.Alnına karasakız yapıştırırım	3
.Burnuna tütün çekerim	1
.Başsağı sarkıtırım	2
.Sırtüstü yatırır, kolunu bağlarım	10
.Burnuna pamuk tıkar, yatırırım	39
Çağdaş	7
Yanıtsız-bilmiyor	1
Toplam	100

Burnu kanayan kişiye yapılan uygulamaların %92'si gelenekseldir. Bu geleneksel uygulamalar literatür bulguları ile benzerlik göstermektedir (6,9,12,20).

Menstruasyon dışında kanaması olan, anüsten kanaması olan ve idrarında kan görülen kişiye yapılan uygulamalarda denekler doktora gitme yolunu seçtiklerini belirtmişlerdir. Geleneksel uygulamalarla sonuç alınamayacağının ve hemen müdahale edilmesi gereken bir durum olduğunun anlaşılması ve bölgede uzun süredir sağlık personelinin bulunması bu konularda geleneksel uygulamalara daha az başvurulmasına neden olabilir.

Tablo 2. Herhangi Bir Yeri Kesildiğinde Kanaması Olan Kişiye Yapılan Uygulamalar

Uygulamalar	%(=sayı)
Geleneksel	88
.Toz şeker basarım	24
.Kolonya dökerim	2
.Tendürdiyot dökerim	23
.Çaput yakıp, yaraya basarım	35
.Üçgül oltu ve bağa otu dövüp, bağlarım	1
.Tütün basarım	3
Çağdaş	12
Toplam	100

Tablo 2'de görüldüğü gibi deneklerin % 88'i herhangi bir yeri kesildiğinde olan kanamayı geleneksel yöntemlerle durdurmaya çalışmaktadır. Bulgularımız, literatür incelemesinde elde ettiğimiz uygulamalarla benzerlik göstermektedirler. (6,12,14,16).

Başı ağrıyan kişiye yapılan uygulamalar arasında patates soğan, tülbent bağlama %28 oranıyla ilk sırayı alırken, bunu %10 oranıyla hocaya götürme takip etmektedir. Bulgularımız literatürde belirtilen uygulamalarla benzerlik göstermektedir (4,6,11,12,16,8). Ancak alınıni jilette kestirme ve kına yakma uygulamalarına literatürde rastlanmamıştır.

Barsak paraziti olan kişiye yapılan geleneksel uygulamalarda ilk sırayı %19 oranıyla kabak çekirdeği yedirme uygulaması almaktadır. Kabak çekirdeği yedirme geleneksel uygulama olmasına rağmen, kabak çekirdeğinin bileşimindeki peporasin maddesinden dolayı antihelmentik ilaçlarla aynı etkiyi göstermektedir (7,10,23).

Midesi ağrıyan kişilere % 84 oranında çağdaş uygulama yapılmaktadır. Çağdaş uygulamalar arasında ilk sırayı süt içirmek almıştır. Mide ağrısı çok karşılaşılan bir durum olduğu için deneklerin birbirinden etkilenecek bu yöntemi kullandıkları

düşünülebilir. Bulgularımız arasında yer alan pekmez, ıhlamuk, maydanoz kaynatıp içirme uygulamalarına literatürde rastlanmamıştır.

Tablo 3. Karnı Ağrıyan Kişiye Yapılan Uygulamalar

Uyguyalayan	%(=sayı)
Geleneksel	89
.Tatlı süt içiririm	27
.Tatlı yediririm, şerbet içiririm	16
.Sıcak tutarım	39
.Ağrı kesici veririm	2
.Soğuk taş oturturum	1
.Kahve içiririm	4
Çağdaş	8
Yanitsız-bilmiyor	3
Toplam	100

Karnı ağrıyan kişiye yapılan geleneksel uygulamalar arasında %39 oranıyla sıcak tutarım yanıtı ilk sırayı almaktadır. Ağrının nedeni bilinmeden sıcak uygulama yapılması, sağlık açısından tehlike yaratabilmektedir. Sıcak uygulamaya literatürde de rastlanmıştır (6,12). Tatlı içirme yada yedirme ve kahve içirme uygulamaları da diğer kaynaklarda rastlanmamıştır.

Diaresi olan kişiye %81 oranında çağdaş uygulama yapılmaktadır. Yaygın eğitim araçlarının konuya fazlalık yer vermesi ve bölgede sağlık personelinin bulunması çağdaş uygulama oranının yüksek olmasının nedeni olarak açıklanabilir. Çağdaş uygulamalar arasında doktora gitme, yağsız pirinç lapası yedirme, tuzlu ayran ve tuzlu şekerli su verme de yer almaktadır.

Kabıklığı olan kişiye % 49 oranında geleneksel, % 50 oranında çağdaş uygulama yapıldığı belirtilmektedir. Geleneksel uygulama olarak sabun fitil yapıp, makata koyulması belirtilmektedir.

Tablo 4. Sarılığlı Olan Kişiyeye Yapılan Uygulamalar

Uygulamalar	%(=sayı)
Geleneksel	79
.Alının yada damağıını kestirim	56
.Hocaya götürürüm	7
.Altın yada sarı boncuk takarım yada altınlu suyla yıkarım	5
.Hastanın yada başkasının idrarını içirim	11
Çağdaş	14
Yanıtız-Bilmiyor	7
Toplam	100

Sarılığlı olan kişiyeye yapılan uygulamalar Tablo 4'de gösterilmiştir. Deneklerin % 79'u geleneksel, % 14'ü çağdaş uygulama yaptıklarını belirtmektedirler. Geleneksel uygulamalarda ilk sırayı alınını yada damağıını kestirme uygulaması almaktadır. Sarılık kestirme uygulaması, ocaklı kişilerin hastanın damağıında yada alında jiletle kesi oluşturmaları şeklinde tanımlanan bir uygulamadır (3,6,22).

Bayılan kişiyeye yapılan uygulamalarda üzerine su ve kolonya dökme % 39 oranıyla ilk sırayı almaktadır. Bu uygulamayı yakın bir oranla hocalara götürüp, muska yazdırma izlemektedir. Bu uygulamalardan diğerkaynaklarda söz edilmektedir (2,5,6,17,19).

Felç olan kişiyeye yapılan uygulamalar arasında soğuk suya batırma % 82 oranıyla ilk sırayı almaktadır. Diğerkaynaklarda felç olan kişinin yatırlara yada hocalara götürüldüğü belirtilmektedir (12,18). Her iki uygulamanında hastalığın iyileşmesini geciktireceğı açıktır.

Hipertansiyonlu kişiyeye yapılan geleneksel uygulamalardan sarımsaklı yoğurt yedirme % 50 oranında yapılmaktadır. Bu uygulamaya diğerkaynaklarda da rastlanmaktadır. Ayrıca literatürde hipertansiyonda uygulanan bir başka geleneksel yöntem ise sülük tıttırmadır (1,12,15).

Yanıklarda yapılan geleneksel uygulamalar içinde % 56 oranıyla yoğurt, çalça, diş macunu, gazyağı gibi zararlı maddeler sülrme ilk sırayı almaktadır.

Kırk-Çıkıkta geleneksel uygulamalardan olan ve daha sonra büyük sorunlar yaratan sınıkçıya götürme % 83 oranındadır.

SONUÇLAR:

Bazı durumlarda geleneksel uygulamaların daha çok bazılarında ise daha az uygulandığı saptamıştır.

.15-45 yaş grubunun çağdaş uygulamalara daha fazla başvurdukları tesbit edilmiştir.

.Eğitim durumu yükseldikçe genel olarak geleneksel uygulamaların azaldığı görülmektedir.

.Gelenek olarak geleneksel ve çağdaş uygulamalarda aile yapısının büyük ölçüde etkili olmadığı gözlenmiştir.

.Sağlığı olumsuz yönde etkileyecek uygulamaların değişmesini amaçlayan sağlık eğitim programı planlanmasında gençlere öncelik tanınmalı ve köydeki imam, öğretmen, muhtar gibi anahtar kişilerden yardım istenmelidir.

SUMMARY:

THE TRADİONAL PATİENT CURE APPLİCATION

At the end of research, it was seen that the majority of the persons involded in the research was under the influence of traditional culture except for bleedings other than menstrual bleeding, anal bleedings, urinal bleedings, headache and stomachalgia, diarrhea, costipatioin, parasitosis, edema and fever. It was concluded that the age, education and structure of family has in general no effect on the application of traditional or contemporary cures.

KAYNAKLAR:

1. Acar, İ.H.: Zora Folkloru. Sivas, 1975.
2. Alp, M.: "Eski İstanbul'da Halk İlaçları" Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Cilt. 4, No. 186, (Ocak 1965) s. 3637-3638.
3. Aksayan, S.: "Çocuk Sağlığına İlişkin Geleneksel İnanç Ve Uygulamalar," (Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü) 1978. Ankara
4. Aydınoğlu, G.: "Pasof'ta Hastalıkları Tedavi Usulleri," Türk Folklor Araştırma Dergisi. Cilt XI No. 231 (Ekim 1968), s. 5082-5083.
5. Aytar, S.: "Hastalığı Devretme Geleneği", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Cilt XVI, No. 322 (Mayıs 1976) s. 7639-7640.
6. Bayrı, M.H.: İstanbul Folkloru. 2 bs. İstanbul 1972.
7. Baytop, T.: Türkiye'de Bitkileri ile Tedavi. İstanbul Üniversitesi Yayınları, No. 3255, İstanbul 1984.

8. Demirhan, A.: "Ankara'nın Alpagut Köyünde Tıp Folkloru Yönünden Bir İnceleme", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XIV, No. 278 (Eylül 1972) s. 6410-6411.

9. Demirhan, A.: "Yalova'nın Bazı Köylerinde Halk Hekimliği", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XIV, No. 280 (Kasım 1972) s. 6477-6478.

10. Demirhan, A.: "Aktarların Hazırladıkları İlaçlar", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XV, No. 302 (Eylül 1974) s. 7091-7093.

11. Demirhan, A.: "Muğla'nın Bazı Köylerinde İncelemeler", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XIX, No. 366 (Ocak 1980) s.8894-8895.

12. Eren, N.: "Ankara ili Yenimahalle İlçesine Bağlı Sincan Bucağında Geleneksel Hekimlik Uygulamaları Konusunda Araştırma Raporu", Hcatepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Toplum Hekimliği Enstitüsü. Ankara 1971.

13. Fuerst E. Wolf. L. Weitzel, M.: Hemşireliğin Temel İlkeleri Çev. Robert Avery, Serap Bezmez, Mehlike Yayınları İstanbul, Vehbi Koç Vakfı Yayınları No. 2 1976.

14. Gürsoy O.: "Mesudiye Köylerinde Bazı Hastalıklar ve Tedavi Yolları", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XI, No.228, (Temmuz 1968) s. 5005.

15. Güzelbey, C.C.: "Kanalma, Gövdeden Kan Çıkarma Yoluyla Tedavi" Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XVII No. 328, (Kasım 1976) s. 7815-7817.

16. Küçükbezirci, S.: "Konya ve Dolaylarında Halk İlaçları", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi Cilt X No. 213, (Nisan 1967) s. 4393.

17. Özergin, M.K.: "Kurşun Dökme", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt X, No. 212, (Mart 1967). s. 4361-4363

18. Sarı, N.: "Halk Hekimliğinde ve Osmanlı Tıp Yazmalarında Akıl ve Sinir Hastalıklarının Tedavisi", 11. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. IV. Cilt, Ankara, Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, 1982.

19. Sumbüloğlu, K.: Sağlık Bilimleri Araştırma Teknikleri ve İstatistik. Ankara, Matis Yayınları-3, 1978.

20. Şentürk A.: "Yeşilyurt'ta Bazı Hastalıkların Tedavileri", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XII No. 238, (Mayıs 1969), s. 5288.

21. Türkdoğan, O.: "Bir Kasabada Geleneksel Tıp ve Modern Tıp Sürekliliği", 1. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri. Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1974.

22. Yetiřen, R.: "Naldöken'de Sağlık İşleri", Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt XIII, No. 263, (Haziran 1971), s. 6004-6005.

23. Yurdakök, M.: "Anadolu Halk İlaçları", Katkı, Cilt II Sayı 12, (Aralık 1981), s. 73-75.